

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 6 - Sayı 2

Sorumlu Yazar: Hacıyeva HAQIQAT / Azərbaycan Diller Universiteti, Doç. Dr.,
Hagigat1969@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-3938-0376

Atıf: HAQIQAT, H. (2022), Alman Dilində Söz Mənasının Dəyişməsi (Semantik Çıxarma), Cilt 6, Sayı 2, s. 100-107.

Gönderim Tarihi: 10 Ekim 2022 / Kabul Tarihi: 4 Kasım 2022

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1186839

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

ALMAN DİLİNDƏ SÖZ MƏNASININ DƏYİŞMƏSİ (SEMANTİK ÇIXARMA)

Xülasə

Sözün adının əsas götürdüyü xüsusiyyətə ümumiyyətlə sözün daxili forması deyilir: günorta sözünün daxili forması zaman (günün ortası) anlayışını ehtiva edir. Bu termin W. Humboldt-a qayıdır və A. Potebnja'nın vətənpərvər dilçiliyində inkişaf etmişdir. "Daxili forma" ifadəsi bir sıra sinonim terminlərə malikdir: Etymon, orijinal mənası, sözün etimoloji mənası. Motivasiya tamamilən tamamlanır, ardıcılığı komponentlərə bölmək asan olur, məsələn, törəmə və ya qarışıq sözlərdə: işçi otağı, məclis, bina, sürücü, gəlin, gündəlik və s. Bir çox simpliziya (kök sözlər) Sinxronizasiya həvəsləndirilmir, orijinal mənası şərh edilə bilməz, hətta tarixi-etimoloji təhlili də etimonun anlaşılmasına gətirib çıxarmır, çünki adın əsaslandığı etimon dildən çoxdan itib. Bunlar ölü bir etimonlu sözlərdir. Bu cür motivasız sözlərə aşağıdakılar daxildir: şey, göz, qulaq, meşə, dağ və s. Digər hallarda orijinal mənasını açmaq asan deyil, onu xüsusi tarixi-etimoloji təhlilə tabe etmək lazımdır. Bunlar qaranlıq bir orijinal mənaya sahib sözlərdir və bu cür sözlərə qaranlıq bir etimon olan sözlər deyilir: Latın diskindən masa (dəyirmi). Bəzi sözlər, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, etimoloji cəhətdən motivlidir, bu da onların etimonlarını anlamaq üçün asandır. Yaşayan bir etimonu olan bu cür sözlər asanlıqla etimologlaşdırılır: on üç, işçi, iş masası, torpaq və s.

Tarixi cəhətdən adekvat bir adlandırma motivi, yəni tarixən adekvat daxili söz forması artıq aydın şəkildə müəyyən edilə bilmərsə, şəffaf sözlər və söz elementləri ilə konseptual və ya fonetik uyğunlaşma səbəbindən yeni bir etimologiya (xalq etimologiyası; yanlış etimologiya / psevdo-etimologiya) meydana çıxma bilər.(9) Xalq etimologiyası sözlərin əmələ gəlməsindən və ya genetik əlaqəsindən asılı olmayaraq, səs gövdəsinin təsadüfən düzəldilməsindən və bilinən sözlərin mənasından asılı olan semantik motivasiyadır. Xalq etimologiyası orijinal etimoloji əlaqələrini itirmiş sözlərdə və ya xarici dillərdən alınmış sözlərdə tapılır: zəncəfil sözünün birinci hissəsi həyatla deyil, şəkilli çörəyin köhnə adı ilə - bulka; Erlikönig adının qızılağac ağacı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur, ancaq kökünü Danimarka ellerkongesini belə tərcümə edən şair Herderin bir səhvində bərcudur. Düzgün "Elf King" adlandırılmalı idi.

Sözün mənə növləri Leksik mənəsi mürəkkəbdir. Söz mənalarının müxtəlif növləri vardır:

Denotativ mənə obyektiv reallığın müəyyən bir görünüşünü təmsil edir, yəni bu görünüşün insan şüurundakı obrazına əsaslanır. 2. Əhəmiyyətli mənə, söz işarəsinin bir cisim sinfi üçün bir təyinat kimi görünmə xüsusiyyətidir. 3. Konnotativ mənə təsvir olunanlara münasibət, qiymətləndirmə və emosional münasibətlərə işarə edir: incə (neytral), əlavə incə (müsbətqiymətləndirir), son dərəcə incə (mənfi qiymətləndirir). 4. Sözün dil daşıyıcısının şüurundakı ilk mənəsi olaraq ayrıca olaraq qeyd edildiyi zaman ortaya çıxan əsas mənə. Bu mənəyə birbaşa, aktual, nominativ mənə deyilir. 5. Əsas mənədən və ya ikincil mənədən qaynaqlanan ikincil mənələr: Tülkü "ağıllı adam", sabit söz kompleksi "dolabdakı bütün fincanlar deyil" və s. Söz mənəsinin sem və ya komponent təhlili Seme, sözün mənəsinin daha da parçalanamayan dil baxımından ən kiçik üsürləridir. Bunlardan leksik və qrammatik mənələri təsvir etmək üçün istifadə olunur. Semeşlər bir iyerarxiya təşkil edir. Müəyyən prinsiplərə əsasən təşkil olunurlar. Buna görə aşağıdakı semeşlər fərqlənir: 1. Leksemanı nitq hissəsi kimi təyin edən kateqoriyalı-semantik semeşlər: Felleş praktikliyi, isimləri - təmsilçilik, sifətləri - xüsusiyyətləri ifadə edir. 2. Mənə sözünün konseptual özəyini təşkil edən leksik / fərdi semeş - semem. 3. Fərdi leksemaları və semeşləri fərqləndirən fərqləndirici / konkretləşdirən semeşlər. 4. Münasibətləri, qiymətləndirmələri və emosional dəyərləri ifadə edən qiymətləndirici / konnotativ semeşlər.

Açar sözlər: anlamdakı dəyişiklik, mənənin dəyişmə səbəbi, mənə növləri, dilçilik, tarixi- mədəni dəyişiklik.

CHANGING THE MEANING OF A WORD IN GERMAN (SEMANTIC ORIGIN)

Summary

A change in general meaning, or semantic derivative, is understood as a change in the meaning of existing words. The subject of lexicology, which studies the meaning of words and changes in the meaning of words, is called semantics or semantics. The term semantic is of Greek origin: semantikos - actually "indicator", "meaningful". So the semantics of the word is the meaning of the word. Changing the meaning is one of the main ways to enrich the vocabulary of a language. The meaning of the word cannot be taken as something stable, enduring, always stable. The meaning of the word may change. This often happens at the same time as the characters change (objects and views. In the German language today there are a number of words that are perceived as outdated, be it because of their semantics or their phonetic-grammatical form. They are called archaisms. Archaism - from the Greek archaios - "out of date" - denotes a word that is out of date for some reason. As already mentioned, archaisms include not only outdated words, but also outdated grammatical and phonetic forms of the word. One differentiates: a) semantic archaisms; b) historicisms; c) phonetic-morphological archaisms; d) archaism of meaning. Words and expressions that are largely replaced by new, more recent synonyms in modern linguistic usage are known as semantic archaisms. The following words can be named as examples of the semantic archaisms: the shore = the coast, the minne = love, the robe = the dress, the aunt = the aunt, the born = the spring, the pest = the vermin.

The desire to increase or decrease the impression of language can also lead to a change in meaning (intensified expression or influence and weakened expression or euphemism). Types of meaning change There are two systems that structure the change of meaning, logical and psychological. Logical classification is based on a quantitative comparison of the meanings of a word before and after a change of meaning. The psychological structure is based on associations. Logical classification is preferred by linguists because it is simpler and covers all cases of meaning change.

Keywords: German language, semantics, phonetic-grammatical form, archaism of meanin, word and expressions, logical classification.

Изменение значения слова в немецком языке (семантическое происхождение)

Резюме

Под изменением общего значения или семантической производной понимается изменение значения существующих слов. Предмет лексикологии, изучающий значение слов и изменение значения слов, называется семантикой или семантикой. Термин семантический имеет греческое происхождение: semantikos - собственно «указатель», «значимый». Итак, семантика слова - это значение слова. Изменение значения - один из основных способов пополнить словарный запас языка. Значение слова нельзя воспринимать как нечто стабильное, прочное, всегда стабильное.

Значение слова может измениться. Часто это происходит одновременно со сменой персонажей (объекты и соперничество).

В немецком языке сегодня есть ряд слов, которые воспринимаются как устаревшие, будь то из-за их семантики или их фонетико-грамматической формы. Их называют архаизмами. Архаизм - от греческого *archaios* - «устаревший» - означает слово, которое по какой-то причине устарело. Как уже было сказано, к архаизмам относятся не только устаревшие слова, но и устаревшие грамматические и фонетические формы слова. Различают: а) семантические архаизмы; б) историзмы; в) фонетико-морфологические архаизмы; г) архаичность смысла. Слова и выражения, которые в современном лингвистическом использовании в значительной степени заменены новыми, более новыми синонимами, известны как семантические архаизмы. Следующие слова можно назвать примерами семантических архаизмов: берег = берег, минне = любовь, халат = платье, тетя = тетя, рожденный = источник, вредитель = паразиты. 4.1.2. Историзм

Желание усилить или уменьшить впечатление от языка также может привести к изменению значения (усиление выражения или влияния и ослабление выражения или эвфемизма). Типы изменения значения Есть две системы, которые структурируют изменение значения: логическая и психологическая Логическая классификация основана на количественном сравнении значений слова до и после изменения значения Лингвисты предпочитают логическую классификацию, поскольку она проще и охватывает все случаи изменения значения.

Ключевые слова: слова и выражения, архаизмам, устаревшие слова, но и устаревшие мысли в современном лингвистическом использовании.

Ümumi anlamdaki dəyişiklik və ya semantik törəmə, mövcud sözlərin mənasındakı dəyişiklik kimi başa düşülür. Sözlərin mənasını və sözlərin mənasındakı dəyişikliyi öyrənən leksikologiyanın alt fənninə semasiologiya və ya semantika deyilir. Semantik termini Yunan mənşəlidir: semantikos - əslində "göstərici", "əhəmiyyət kəsb edən" deməkdir. Deməli, sözün semantikasi sözün mənasıdır.(9,1) Anlamın dəyişməsi dilin söz ehtiyatını zənginləşdirməyin əsas yollarından biridir. Sözün mənası sabit, davamlı, hər zaman sabit bir şey kimi qəbul edilə bilməz. Sözün mənası dəyişə bilər. Bu, əksər hallarda işarələrin dəyişməsi (obyektlər və görünüşlər) ilə eyni vaxtda baş verir.

Anlamın dəyişməsinin səbəbləri alman sözlərinin çoxunun bir neçə mənası var və çox vaxt bir sözün yeni mənaları bir çox səbəbdən qaynaqlanan məna dəyişikliyi səbəbi ilə meydana gəlir. Bu səbəblərə gəldikdə, dil və ekstralinqvistik (tarixi, sosial və hətta psixoloji) səbəblərdən danışılır. Dil iqtisadiyyatı ən vacib səbəblərdən sayıla bilər. İşarələrin sayı (reallığın obyektləri və görünüşləri) sonsuzdur, lakin sözlərin sayı məhduddur, buna görə sözlərə yeni mənalar verilir. Ekstralinqvistik səbəblər müxtəlif ola bilər. Çox vaxt yeni konsepsiyaların inkişafına səbəb olan insanların həyatındakı tarixi-mədəni dəyişikliklərdir. İşarələrin (cisimlərin) dəyişməsi mənada da dəyişikliklərə səbəb ola bilər. Bir çox sözlər əvvəlcə yalnız daha dar bir sosial və ya peşə qrupu tərəfindən sosial olaraq məhdudlaşdırılmış bir söz və ya texniki ifadə olaraq istifadə olunur. Sonradan bu sözlər ümumi dilə keçə bilər. Dil təəssüratını artırmaq və ya azaltmaq istəyi, mənadakı dəyişikliyə də səbəb ola bilər (güclənmiş ifadə və ya təsir təsiri və zəifləmiş ifadə və ya evfemizmin arxasınca getmək). Məna növləri dəyişir. Mənanın dəyişməsinə strukturlaşdırıcı iki sistem var, məntiqi və psixoloji. Məntiqi təsnif bir mənanın dəyişməsindən əvvəl və sonra bir sözün mənalarının kəmiyyət müqayisəsinə əsaslanır. Psixoloji quruluş assosiasiyalara əsaslanır. Məntiqsal təsnifat dilçilər tərəfindən daha sadə olduğundan və məna dəyişməsinin bütün hallarını əhatə etdiyi üçün üstünlük verilir.

Bu təsnifata görə mənada aşağıdakı dəyişiklik növləri ayrılmalıdır:

1. Mənanın genişlənməsi;
2. Mənanın daralması;

3. Ad təyinatının metaforik köçürülməsi;
4. Ad təyinatının metonimik köçürülməsi;
5. Əhəmiyyətin qiymətləndirilməsi (meliorasiya) və amortizasiya (pejoration);
6. evfemizm;
7. Söz mənasını şişirtmək (hiperbola);
8. Sözü zəifləməsi (litotes).

Mənada dəyişiklik yalnız ayrı-ayrı sözlərdə deyil, söz birləşmələrində də tapıla bilər. Anlamın genişlənməsi və daralması Mənanın genişlənməsi sözü mənə əhatəsinin fərddən ümumi, konkretədən mücərrəd inkişafının nəticəsidir. Sözü mənə genişləndirir və söz özü başqa anlayış almağa başlayır. (9, 2) Mənanın genişlənməsi orijinal mənəni ümumiləşdirməkdən ibarətdir. Anlamın inkişafı sözü istifadə sahəsinin genişlənməsinə gətirib çıxarır: Stube, əvvəlcə “isti hamam üçün istilik cihazı”, daha sonra “bu cihazla təchiz olunmuş vanna otağı”, daha sonra “isidilə bilən otaq” və sonda ümumiyyətlə “otaq”; Əvvəlcə “başını və çiyinlərini örtmüş bir ruhani geyimi” olan Cap bu gün - “baş geyimləri”. Bir qayda olaraq, semantik söz aralığının genişlənməsi sözü birmənalı olmasına səbəb olur və onunla eyni deyil. Polisemik bir sözü xüsusiyyəti bu sözü bir neçə işarəni (cisimlər və görünüşlər) ifadə etməsidir və nəticədə bir neçə mənə daşıyır. Digər tərəfdən, mənanın genişlənməsi üçün bir sözü yalnız bir işarəni (obyekt və görünüşü) təyin etməsi, yəni yalnız ümumi faktiki bir mənə verməsi, lakin sözü semantik əhatə dairəsi və istifadə sahəsi genişlənməsi səciyyəvidir. Mənə genişləndirilməsi üçün paralel müddət mənə ümumiləşdirilməsi edir. Mənanın genişlənməsi tez-tez sözlərin texniki sahədən ümumi dilə keçməsinin müşayiət olunan bir fenomenidir.

Mənanın daralması, mənanın genişlənməsinin əks tərəfidir. Paralel təyin mənanın ixtisaslaşmasıdır. Mənanın daralması bir sözü ümumi mənədən birinə semantik inkişafı nəticəsində yaranır.(9,3)

Litotlar, ifadələrin həqiqətlə müqayisədə şişirdilmiş bir zəifləməsidir: sizi bir stəkana çaya dəvət edirəm, bir qaşığı şorbaya dəvət edirəm; bu an gəlir .

Mənanın daralması, mənanın genişlənməsinin əks tərəfidir. Paralel təyin mənanın ixtisaslaşmasıdır. Mənanın daralması bir sözü ümumi mənədən fərdə, mücərrəddən konkretə doğru semantik inkişafı nəticəsində yaranır. Sözü mənə daralır və söz dar, vahid bir konsepsiya ifadə etməyə başlayır. Mənanın daralması da sözü onunla birlikdə istifadə sahəsinin məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxarır: Dach, əvvəlcə ümumiyyətlə “örtük ucu”, bu gün yalnız “bir evin damı”-Dach eines Hauses; „das Deckende“, ; Lid, - „Deckel“ überhaupt, bu gün isə göz qapağı” „Augendeckel“; Brief,-„kurzes offizielles Schriftstück“, „Urkunde“, “ bu gün. Qapaq, əvvəlcə ümumiyyətlə "qapaq", bu gün yalnız "göz qapağı"; Əvvəlcə "qısa bir rəsmi sənəd", "sertifikat" olan məktub, bu gün "adətən poçtla göndərilən məsafədə yazılı bir əlaqə".

Ad təyinatının məcazi köçürülməsi Metafora (yunan dilindən meta - "artıq", phero - "daşmaq") köçürmə deməkdir. Bənzərliyə söykənən birliklərə əsaslanır. Gizli bir müqayisə metaforaya xarakterikdir. Metaforanın iki növü var: üslubi və leksik. Üslubi məcaz leksikdən çox daha ifadəli, daha mənzərəlidir, lakin sözlərin yeni mənalarını yaratmır. Yalnız üslub məqsədlərinə xidmət edir: sevgi alovu, xatirələr axını. Metaforik köçürmənin səbəb ola biləcəyi bir neçə bənzərlik növü var:

a) Formanın bənzərliyi: iynə başı, baş ucluğu, darboğaz, silsilə, stul ayağı, "gözləyən insanlar sırası" mənasını verən ilan, göz bəbəyi;

b) xarakter xüsusiyyətlərinin və ya xarici görünüşünün oxşarlığı: gözəl bir kişi - Apollon, gözəl bir qadın - Venera, qısqanc bir insan - Otello;

c) Daxili bir xüsusiyyətin oxşarlığı, keyfiyyəti: acı sözlər, şirin ton, quru sözlər, sərt səs;

d) Böyük bir metafora qrupu heyvanlardan insanlara köçürülməni meydana gətirir: Hund „gemeiner Kerl“, Fuchs „hiyləgər adam“, Esel „axmaq adam“, Schwein „pinti adam“, büffel, oxsen „əzbərləmək“;

e) Çox xüsusi bir məcaz növü şəxsiyyətləşdirmə, canlı varlığın xüsusiyyətlərinin cisimlərə və ya görünüşlərə ötürülməsidir: Leuchte „berühmter Fachmann, kluger Kopf“, Kratzbürste „widerborstige Frau“, Klotz „unbeholfener der Wind erhebt sich, die Augen sprechen, die Jahre gehen, das Leben geht weiter“;

g) Şeylərin adlarının insanlara ötürülməsi: Leuchte „berühmter Fachmann, kluger Kopf“, Kratzbürste „widerborstige Frau“, Klotz „unbeholfener Mensch“; "məşhur mütəxəssis, ağıllı baş" lampası, "əsassız qadın" cızma fırçası, "bacarıqsız adam" bloku;

h) Konkretdən mücərrəd hala köçürmə: iz, əvvəlcə "heyvanın və ya bir insanın yerdəki izlərinin tərk etdiyi təəssürat", daha sonra bu söz həm də "çarxların təəssüratları" mənasını verir, məcazi köçürmə nəticəsində söz olur Abstrakt bir mənada iz qoyun; i) Rəngin oxşarlığı: i) die Grünen „Angehörige einer Partei, die für Umweltschutz auftritt Yaşillər "ətraf mühitin qorunmasını mühafizə edən bir partiyanın üzvləri"

f) Funksiyanın oxşarlığı: Fuß eines Berges, eines Gefäßes Leuchte „berühmter Fachmann, kluger Kopf“, Kratzbürste „widerborstige Frau“, Klotz „unbeholfener Mensch“;

h): Spur, ursprünglich „der Eindruck, der die Fußtritte eines Tieres, eines Menschen auf dem Erdboden hinterlassen“, später bezeichnet das Wort auch „die Abdrücke von Wagenrädern“, infolge der metaphorischen Übertragung bekommt das Wort Spur auch einen abstrakten Sinn; məcazi mənaya görə „Spur“ sözü də abstrakt məfhumə çevrilir.

Metonimiya, bu obyektlər arasındakı məntiqi əlaqə əsasında ad təyinatının bir obyektə digərinə köçürülməsidir. Metafordan fərqli olaraq, heç bir bənzərlik və gizli müqayisə yoxdur. Metonimiya sözü əslində "adının dəyişdirilməsi" mənasını verir (Yunan dilindən meta - "haqqında" və onoma - "ad"). Bəzi məkan, müvəqqəti, maddi, səbəb və digər əlaqələr metonimik köçürmənin əsasını təşkil edir: (9,4)

a) Bütövlə hissə arasındakı əlaqə – Synekdoxe: er ist ein kluger Kopf statt kluger Mensch (der Teil für das Ganze), die ganze Welt klatschte Beifall (wird gemeint eine Gruppe von Menschen, in diesem Fall umgekehrt das Ganze vertritt den Teil);

b) Otağın işləyən adamla əvəzləşməsi: Stadt anstatt Einwohner, Haus anstatt Bewohner, die ganze Schule anstatt Schüler, das Auditorium anstatt Zuhörer;

c) Konteynerdən içindəki şeyə ad ötürülməsi: pivə əvəzinə şüşə, şərab əvəzinə şüşə, çay əvəzinə fincan, qəhvə;: Glas statt Bier, Flasche statt Wein, Tasse statt Tee, Kaffee;

c) Yer əvəzinə orada istehsal olunan şey: Havanna, Mokka, Champagner, Eau de Cologne;

d) İcraçının yerinə əşyanın adı: Ohm, Guillotine, Röntgenstrahlen, Kochstäbchen, Herz, Mackintosh;

e) İstrsal olunan əşya əvəzinə yer: Glas – ein Gefäß, nach dem Material benannt;

f) Hərəkətin nəticəyə keçməsi: sammeln – Sammlung, zeichnen – Zeichnung, senden – Sendung;

g) Zaman yanaşmaları: Mittag „Essen, Mittagessen“, früher „Zeitpunkt, Tagesmitte“;

h) Bədən hissəsinin paltar hissəsinə keçməsi Kragen bedeutete ursprünglich „Hals“;

i) Paltar hissəsinin bədən hissəsinə keçməsi: Schoß bezeichnet eigentlich den „unteren Teil der Kleidung“, metonymisch auch „Knie“.

Arxaizmlər. Bu gün alman dilində, istər semantikasına, istərsə də fonetik-grammatik formasına görə köhnəlmiş kimi qəbul edilən bir sıra sözlər var. Bunlara arxaizm deyilir. Arxaizm - Yunan arxaiosundan - “köhnəlib” - nədənsə köhnəlmiş bir sözü ifadə edir. Artıq qeyd edildiyi kimi, arxaizmlər yalnız köhnəlmiş sözləri deyil, eyni zamanda sözün köhnəlmiş qrammatik və fonetik formalarını da əhatə edir. bunlar fərqləndirilir. (8)

r: a) semantik arxaizmlər;

b) tarixçilik;

c) fonetik-morfoloji arxaizmlər;

d) mənə arxaizmləri.

Semantik arxaizmlər: müasir linqvistik istismarda böyük ölçüdə yeni, daha yeni sinonimlərlə əvəz olunan sözlər və ifadələr semantik arxaizmlər kimi tanınır. Semantik arxaizmlərin nümunəsi olaraq aşağıdakı sözləri göstərmək olar: das Gestade = die Küste, minne = die Liebe, das Gewann- das Kleid, die Mehme- die Tante, der Born-die Quelle, das Geziefer- das Ungeziefer.

Evfemizm (yunan dilində "yaxşı" və "danışmaq" femisindən) şeyləri adları ilə adlandırmaq əvəzinə "yaxşı danışmaq" deməkdir. Evfemizmlər örtülü və ya bəzədilmiş ifadələrdir. Bunlar iki səbəbə görə istifadə olunur: xurafat səbəbi və ya ədəb səbəbləri. Son səbəb bu gün çox vacibdir: nalayiq və ya xoşagəlməz sözlərdən və ifadələrdən çəkinib daha gözəl və ya örtülü sözlərlə əvəz etmək istəyirsən. Biri fərqləndirir: a) dini evfemizmlər: hər şeyi bilən, yenilməz qüvvət sahibi, səmavi hakim (Allah sözünün əvəzinə), pis, qara, pis düşmən, deibel (şeytan sözü əvəzinə); b) sosial-əxlaqi: şeir, xəyal qurmaq (yalan danışmaq); duman almaq, stəkana çox dərin baxmaq (sərxoş olmaq), sevinc qızları (fahişələr); çimmək, oğurlamaq, siçan, uzun barmaqlara sahib olmaq (oğurlamaq), yoldan çıxmaq, yıxmaq, üşütmək (kimisə öldürmək); c) siyasi evfemizmlər: torpaq almaq əvəzinə ilhaq; d) sosial-estetik evfemizmlər: mənzil, kabinet, müəyyən bir yer, buraxılma nöqtəsi, tualet üçün tualet; ümid etmək, digər şərtlərdə hamilə qalmaq, ölmək üçün gözlərini əbədi yummaq.(9,3)

b) sosial-əxlaqi: şeir, xəyal qurmaq (yalan danışmaq); duman almaq, stəkana çox dərin baxmaq (sərxoş olmaq), sevinc qızları (fahişələr); çimmək, oğurlamaq, siçan, uzun barmaqlara sahib olmaq (oğurlamaq), yoldan çıxmaq, yıxmaq, üşütmək (kimisə öldürmək); c) siyasi evfemizmlər: torpaq almaq əvəzinə ilhaq; d) sosial-estetik evfemizmlər: mənzil, kabinet, müəyyən bir yer, buraxılma nöqtəsi, tualet üçün tualet; ümid etmək, digər şərtlərdə hamilə qalmaq, ölmək üçün gözlərini əbədi yummaq.Söz

mənasının ötürülməsi (hiperbola) Hiperbola, cisimlərin və proseslərin müxtəlif xüsusiyyətləri və xüsusiyyətlərinin şişirdilmiş şəkildə təqdim olunması ilə xarakterizə olunur: bir şeyin dəfələrlə əvəzinə min dəfə söylənməsi; Uzun müddət kimisə görməmək əvəzinə yaşlarından birini görməmək, bir düşüncə dünyası, milyon sayəsində cansıxıcılıqdan ölmək. (9,5) Hiperbola yalnız emosional təzyiqli məqsədləri üçün deyil, söz ehtiyatını zənginləşdirmək üçün də istifadə olunur. Mənalı sözlər və ifadələr ortaya çıxır: dəfələrlə və minlərlə dəfə, çox ac və canavar ac, uzun müddət kimisə görməmək və kimisə əbədiyyətdə görməmək.

Tarixçilik: əvvəlki tarixi dövrlərə aid olan və bu tarixi dövrlərdən bəhs edilərkən istifadə olunan terminləri təyin edən söz və ifadələrə tarixçilik deyilir. Bu sözlərə konseptual arxaizmlər də deyilir. Tarixçilik artıq fəal dilçilikdə olmayan sözlərdir, çünki bu sözlər köhnəlmiş və ya xalqın həyatından tamamilə yox olan bu cür qeydləri (reallıq obyektləri və ya hadisələri) ifadə edir. Bunlar xalqın konkret tarixi ilə ən yaxından əlaqəlidir: Hanseatic League (ганзейц), kilsə onda biri (церковная десятина), Fronhof (барский двор), həvəslə ticarət (торгивля индульгиенгена). Başqa nümunələr olaraq feodalizm dövrü ilə əlaqəli bir çox sözdən bəhs etmək olar: yay, minstrel, tükürmək (копьё, пика), lance (копьё, пика), zireh (рыцарский панцирь, латы.), Kursty.. Rəsmi amas. Qrammatik və ya fonetik formasını öz morfoloji və fonetik variantları ilə əvəz edən söz və ifadələrə forma arxaizmləri və ya fonetik-morfoloji arxaizmlər deyilir. Bu cür arxaizmlər üç qrupa bölünür: a) Bəzən yeni fonetik formaya əlavə olaraq köhnə formada istifadə olunan rəsmi arxaizmlər: Turnei statt Turnier, Odem statt Atem, Quell statt Quelle, Jungfer statt Jungfrau.(9,5)

b) Qrammatik forma arxaizmləri, bu gün də işlənən bəzi sözlərin köhnəlmiş qrammatik formalar: beginnen statt begannen, ward statt wurde, auf Erden statt auf Erde, sich freuen Gen. statt sich freuen über/auf Akk.

Semantik arxaizmlər və ya məna arxaizmləri, əsas mənası və ya başqa bir ümumi mənası köhnəlmiş sözlərdir. Bir leksik vahid olaraq, dildə mövcuddur və hətta aktiv dil istifadəsində qalırlar, lakin yeni bir məna daşıyırlar. söz saxlayır ki, köhnə mənası tarixi artıq. Belə bir söz köhnəlmiş kimi bir və ya daha çox ümumi məna saxlaya bilər: Zunge müasir dildə çox işlənir və insan orqanının bir hissəsini bildirir: Bu sözün qədim mənası „Sprache“ sıradan çıxıb; Zunge - mənası ilə bu söz artıq işləmir və „Sprache“ kimi götürülür.

Neologizmlər: Neologizm - yunan neos "yeni", logos "söz" - əslində müəyyən bir zamanda ortaya çıxan hər yeni sözdür, əsasən yeni bir obyekt və ya yeni bir görünüşü təsvir edir. Neologizmlər söz əmələ gətirmə, borc alma, mənanın dəyişməsi, sabit söz birləşmələrinin əmələ gəlməsi yolu ilə yarana bilər. Yeni sözlər davamlı, fasiləsiz və daim xalqın konkret tarixi ilə, həyatın bütün sahələrində baş verən dəyişikliklərlə sıx əlaqədə ortaya çıxır. Yeni bir obyekt yaranarsa, yeni bir ixtira və ya bir kəşf edilərsə, bu yeni işarəyə çağrılmalıdır. Bu şəkildə arxaizmlər kimi tarixi bir hadisəni təmsil edən neologizmlər meydana çıxır. Hər neologizm yalnız müəyyən bir müddətdə belə başa düşülə bilər. Neologizmin müəyyənləşdirilməsi üçün ilk istifadənin vaxtını təyin etmək lazımdır, yalnız bu anda və ondan qısa müddət sonra bir söz neologizm kimi qəbul edilə bilər: Ober (baş garson) sözü Birinci Dünya müharibəsindən az sonra gəldi. Günümüzün dili üçün əlbəttə ki, neologizm deyil, alman dilinin lüğət tərkibinə daxil edilmişdir.

Ədəbiyyat

A. İskos.A. Lenkova. Deutsche Lexikologie .Uçpedqiz.1963

Sovinski B. Deutsche Stilistik, Frankfurt am Main, 1978

<http://de.wikipedia.org/wiki/Euphemismus>

<http://www.eupemismende>

Hüseynov S.S. Nitq mədəniyyəti (dərslük). Bakı, “Yazıçı nəşriyyatı”, 2010 (167)

Abdullayev N.Ə. Nitq mədəniyyətinin əsasları: Dərs vəsaiti. Bakı, 2013 (227, 228)

K.A. Levkovskaya. Leksikoloqiya nemeskoqo yazıka. Moskva 1956

<https://myfilology.ru/145/predmet-zadachi-i-osnovnye-poniatiia-stilistiki/poniatiie-stilistiki-istoriia-stanovleniia-stilisticheskoi-nauki-stilistika-na-sovremennom-etape/>

Bayramov H. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları. 1978. 2. Qurbanov A.M. Ümumi dilçilik. Bakı 1977.